

Тарас Шевченко. «Сон» («У всякого своя доля...»)

У поемі «Сон» — три частини. Герой пролітає над трьома територіями — українськими землями, Сибіром, Петербургом.

Оповідач бачить сову і летить за нею: 1) герой блукає над землею, прощаючись зі світом (а так робить душа покійника), і тоді сон — це те саме, що смерть; 2) сова — посланець із того світу, який проводить оповідача до раю.

I частина починається зі світанку. Варто пригадати книгу Еклезіаста зі Старого Заповіту: «Покоління відходить, й покоління приходить, а земля віковично стоїть! І сонечко сходить, і сонце заходить, і поспішає до місця свого, де сходить воно» (пер. І. Огієнка).

Що бачить оповідач, коли пролітає над українськими землями?

Чарівну природу та населення, яке страждає (вдови, які платять подушний податок* за мертвих чоловіків*, синів, яких забирають в армію, калік, з яких знімають останній, багато разів зашитий, одяг, покритку** та байстря***, полишених на себе).

*Подушний податок, запроваджений Петром I, накладався на осіб так званих податних станів, незалежно від їхньої заможності. Подушне сплачувалося за «ревізьку душу», тобто за осіб чоловічої статі, внесених до податкових списків під час перепису. До нового перепису його повинні були сплачувати вдови за своїх померлих чоловіків. Фактично, вдови сплачували подушне більшу частину життя, бо переписи проводилися дуже рідко. На час створення поеми останній перепис був у 1833 р., а наступний відбувся 1850 р. (<http://litopys.org.ua/shevchenko/shev128.htm>)

** Покритка — дівчина, яка народила позашлюбну дитину. Про долю покритки у XIX столітті Тарас Шевченко написав у поемі «Катерина».

*** Байстря — позашлюбна дитина.

**Лети ж, моя думо, моя люта муко,
Забери з собою всі лиха, всі зла...,** — звертається оповідач до своєї думи, котра водночас є найбільшою мукою. Детальніше ми це аналізували в уроці про вірш «Думи мої, думи...».

Товариство, тобто компанія думки – це лихо і зло, із яким вона росла від народження, тобто протягом усього життя думка знала «зло» в обличчя. Про яке зло йдеться? Про бідність, несвободу і все те, від чого страждають пересічні селяни.

II частина — політ над Сибіром.

Посеред безлюдного Сибіру оповідач зустрічає закутих у кайдани грабіжників та злочинців, котрі в шахтах працюють над видобутком сировини. А серед них «Цар волі», «Цар всесвітній» — той, хто звільнився від влади імператора і став «царем волі» — борець-декабрист (у декабристах Шевченко вбачав своїх попередників).

Композиція твору:

експозиція — пролог, галерея людського зла;

зав'язка — оповідач засинає і починає летіти за совою-провідницею;

розвиток дії — оповідач пролітає над Україною та Сибіром;

кульмінація — перебування в Петербурзі;

розв'язка — оповідач пояснює, що неточності в його оповіді можливі, адже це був лише «сон», марення, можливість піднятися й подивитися на життя Російської імперії згори — з висоти пташиного польоту.

Рекомендовані джерела

1. Стаття «Російський етнотип за текстами Т. Шевченка» / Р. Харчук. «Слово і час», № 3, 2005. URL:
<http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/171623/03-Kharchuk.pdf?sequence=1>
2. Поема «Сон» / Тарас Шевченко. Зібрання творів: у 6 т. Київ, 2003. Т. 1: Поезія 1837-1847, с. 265-278, с. 699-706. URL:
<http://litopys.org.ua/shevchenko/shev128.htm> (11.03.2021).
3. Шевченко на кожен день, 2018. «Сон» («У всякого своя доля...»). Читає Яніна Соколова. Дата звернення: 15.09.2019. YouTube. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=0F3JHejVqwg&t=24s> (11.03.2021).